

The Naturalistic Settings and Socially Construction of Peace and Friendship in the Iranian Nowruz Ritual

Davoud Gharayagh Zandi¹, Sevil Makouee²

Received: Sep. 08, 2018; Accepted: Feb. 11, 2019

Extended Abstract

As an Iranian tradition, the Nowruz ritual constituted based on the natural order and foundation. It may also be rooted in the social characteristics. Accordingly, it sets a context for peace and friendship in-between the human and the nature, as well as among the humans. The foundation is established according to the concepts such as the beginnings, the end of time, the diversification for happy-go-lucky, the life legend, the living proof, the echo-system of the nature, the harmony with the nature, focusing on the value - not price - of the nature, and finally the rhythmic tone of the time. Not only this foundation contributes in the social dimensions of human's life in terms of peace and friendship, but also it is a good ground explaining that why it has a long-life in the Iranian culture during the historical trajectory. Thus, in the present study, it was attempted to explore the Nowruz ritual from the outset of the Iranian life in order to delve into a social solidarity and mental integrities made among them, and that could be extended over the generations and among other non-Iranian people too, and also to shed light on the mysterious long history concerning the Nowruz ritual in the past, nowadays and the future.

Keywords: Nowruz ritual, peace, friendship, nature, human beings

---

1. Assistant Professor of Political Science, Department of Political Science, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

✉ d_zandi@sbu.ac.ir

2. PhD Candidate in International Relations, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

✉ makouee@hotmail.com

INTRODUCTION

As an ancient and long-lasting Iranian festival, the Nowruz ritual begins in the first day of every year lasting for 13 days during which many Iranian individuals, and families accompany together to hold local and national ceremonies for being happy, paying their last respect to the new recurrent naturalistic turning -out, and also expressing their sense of gratitude to the God for the all created for the human.

In this way the main question of the paper is that how the naturalistic setting of the Nowruz ritual would be set to construct the peace and friendship context in the society? The naturalistic setting would be very valuable especially for the peace issue, because the naturalistic issues require taking more measures on the competition and aggression in the peace studies. Therefore, herein the following hypothesis is put forth:

The eight naturalistic qualities of the Nowruz ritual such as the beginnings, the end of time, the diversification for happy-go-lucky, the life legend, the living proof, the echo-system of the nature, the harmony with the nature, putting on the value - not price - of the nature, and the rhythmic tone of the time set a context for peace construction and extolling the virtue of friendship in the society by denying the violence and fear, encouraging the cooperation and justice and emancipation.

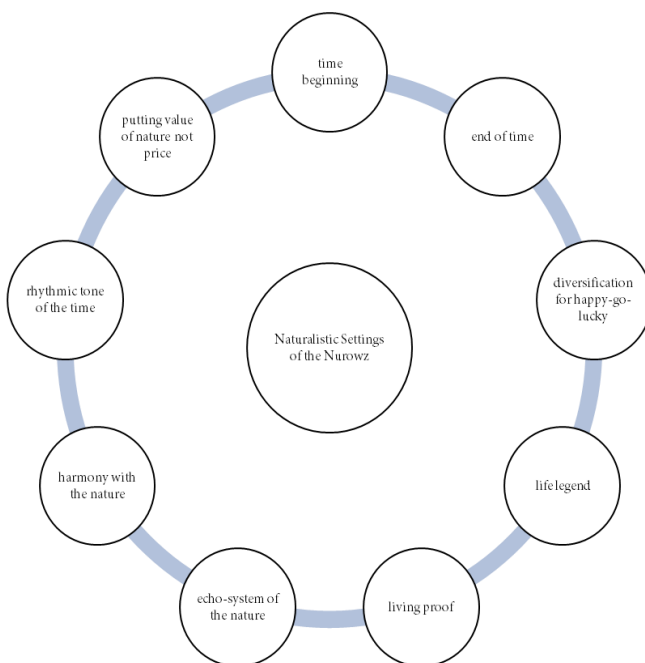

Figure 1. Naturalistic Settings of the Nowruz

PURPOSE

Firstly, the paper is aimed to show that the Nowruz ritual is rooted in the naturalistic settings, by which it means that it is at harmony with the nature. Secondly, it is attempted to demonstrate that, it has been set up a social contextualization for living at peace and friendship by means of those settings. Based on the two main purposes, it would be a tangible proof concerning its long history from the ancient times till now and also in the future as demonstrated up now. The last purpose of the paper is introducing the local potentialities across the cultures for peaceful and cooperative interactions based on the communality carried by the nature.

METHODOLOGY

Description-Analytical Method: By the method, it describes the Nowruz ritual as they are. It is used to identify and obtain information on the naturalistic characteristics of the Nowruz ritual; then it aims to understand the socially setting of the Nowruz by analyzing and measuring on its social potentialities which it could be produced a performance.

RESULT

Generally speaking, there are three versions of friendship as follows (Alavipour, 1388, 54): friendship as an individual inclination based on a mutual willingness for meeting the needs of the parties, earning a profit and getting pleasure; friendship as an inner disposition coming from the human natural feelings on the family to innate orientation to the metaphysics, lastly accounting for as a situation.

The Nowruz ritual is more amplified by the latter in which, the human acknowledges others as companions, having a good deed with respect to others, having virtuous thought in the mind, feeling a great respect for each other, going to meet the familiars, putting away the all unflavored matters happened in the last year, respecting, protecting the individual liberty, razing the messaging-angel voice (Sorush), the poems, the immortality (Anoushegi), calling for being challenged, educating the rightness and the contents for having the healthy physical condition for the human same as the living in the Haven.

Somehow, the Nowruz ritual is the best celebration of the friendship, and also the best and long-lasting Iranian ritual that could be introduced as the God's gift for the other civilizations, cultures and the nations.

DISCUSSION

As a whole the humanistic phenomena could be examining from the three approaches: the naturalistic, the social and the metaphysic/ethical ones. It could be using the all ones for the Nowruz ritual as an ancient and long-lasting Iranian ceremony. The Nowruz does come out as a naturalistic phenomenon foremost and

Iranian Cultural Research

Abstract

then accompanying with the social customs from the preparing to ending (Makouee, 1388) and also mentioning it as a sign of the praying, the creating and the being the God's rational explanation too. By the all ones could be studying on it, so it seems that the original beginning of it does set in the naturalistic one and the next two come in consequence. Aburihan Birooni did define the Nowruz in the Al-Tafhim as follows: "it is beginning the first day of Farvardin (the first Iranian month of year) and that is why it does so called the new day because the year is start out by it". (Moein, 1387, 43) It is the Iranian annual holiday and national ceremony that begins with the first day of spring long to finish in the 13th day as named as the day of nature. On the trial time, many individuals, families, local and national ceremonies do accompany by the Iranian for being happy, paying their last respect to new recurrent naturalistic turning out and also being trust into the God for the all created for the human. So it is not approved a nomination usually does for a social and even the metaphysical one. Strictly speaking, it is not just a "convention" or a "belief"; rather it is the naturalistic cascade to flow down the all life cycle with the all consequent developments.

In addition, by introducing the beginning to end, it does bear the time schedule in mind and recalling the time of agriculture and to do the other jobs and also laying on the entertainment time and so on. It does demonstrate that it is socially constructing as the ritual too. The ritual does consist of two sections: the *raison d'être* of holding the ceremony and how know to do it. The former is the naturalistic embedded and for the socially manifestation needs to being accept as the social convention too. Living in inner harmony of them holding the steady of it even its transformation would be made in historical trajectory and by different cultural contexts. It claims that the percept of it as the metaphysical phenomena such as the sun as the fair just that raised in every day and the fire as the brightness or the Nowruz is the time of praying, all are a kind of socially constructed. In this regard, worth mentioning the life cycle and the nature would be appreciating of the Creature of it.

CONCLUSION

The Nowruz ritual promotes the peace rather than war, destruction and misery by encouraging for being happy and lively. The Nowruz ritual is the clear symbol of being in accompany, cooperation and friendship; and of the sure sign of reconciliation and disappearing any fierce in the social sphere. Living in inner harmony with the nature would transform it into the social context for practicing the tolerance and justice too. As the impersonal custom, not only it makes an uninterrupted social practice, but also it could be extended across the cultures as the common naturalistic sense.

NOVELTY

It is believed that, any efforts for understanding the Nowruz ritual would be started first with its naturalistic settings as the leading point, and then by the subsequent ones such as the historical, folklore and literacy. For this purpose, it was intended to address the theoretical elements for these following important reasons; preserving the Iranian historical and ideological relations on a continuum, acknowledging the heritage customs reached to the current generation, reconstructing and updating it according to our today's life in order to make it last for long time, knowing how to restore it as the main Iranian ritual for thousand years, introducing the Iranian intellectual's perception to the other cultures and finally, according to James Peacock (Lassiter, 2005, 83) transferring the invaluable cultural heritage of the nations to the others for commensuration many different ideas flew in the globalized and communicated international societies to reach to the mutual understanding in a peaceful and friendship manner.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Alavipour, M. (2009). Dusti dar andiše-ye siyāsi va ravāndarmāni [Friendship in the political thoughts and psychotherapy]. *Journal of Research in Theoretical Politics*, 5, 47-76.
- Amouzgar, Zh. (2009). Tārixče-ye Nowruz [A history on Nowruz]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Anderson, B. (2006). *Imagined communities; Reflections on the origin and spread of nationalism*. UK: Verso.
- Aristotle (1970). *Siyāsāt* [Politics] (H. Enayat, Trans.). Tehran, Iran: Šerkat-e Sahāmi-ye Ketābhā-ye Jibi. (Original work published 1956)
- Bahar, M. (2008). Nowruz, zamān-e moqaddas [The Nowruz, the sacred time]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Bell, W. (2012). *Mabāni-ye āyandepažuhi: Tārixče, ahdāf va dāneš* [Foundations of futures studies: History, purposes and knowledge] (M. Taghavi, & M. Mohaghegh, Trans.). Tehran, Iran: Mo'assese-ye Āmuzeši va Tahqiqāti-ye Sanāye'-e Defā'i, Markaz-e Āyandepažuhi-ye Olum-e Raftāri Defā'i. (Original work published 1997)
- Boroumand, S. J. (1998). *Nowruz-e Jamshid* [Jamshid's Nowruz]. Tehran, Iran: Toos.
- Brown, D. E. (1999). Human nature and history. *History and Theory*, 38(4), 138-157. doi: 10.1111/0018-2656.00108
- Bulookbashi, A. (2001). *Nowruz jašn-e nowzāi-ye āfarineš* [The Nowruz: The revival of the creating]. Tehran, Iran: Daftar-e Pažuhešhā-ye Farhangi.
- Cahn, S.M., & Markie, P. (eds.) (2006). *Ethics: History, theory and contemporary issues* (3rd ed.). New York & Oxford: Oxford University Press.
- Casper, M. J., & Koeig, B. A. (1996). Reconfiguring nature and culture: Intersections of medical anthropology and thechnoscience studies. *Medical Anthropology Quarterly*, 10(4), 523-536.
- Cassirer, E. (1996). *Falsafe-ye rowšangari* [Die philosophie der aufklarung] (Y. Moghen, Trans.). Tehran, Iran: Nilufar. (Original work published in 1951)
- Copleston, F. (1996). *Tārix-e falsafe: Greece va Rum* [A history of philosophy] (Vol. 1; S. J. Mojtabavi, Trans.). Tehran, Iran: Soroush. (Original work published in 1956)
- Das, V. (1998). Wittgenstein and anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 27, 171-195. doi: 10.1146/annurev.anthro.27.1.171
- Dehbashi, A. (2009). *The Nowruz*. Tehran, Iran: Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār.
- Doostkhah, J. (2008). Nowruz jašn-e nowgardāni-ye jahān va zendegi va āyin-e namādin-e rastāxiz [The Nowruz as a turning point of the world and life and the symbolic reniessence]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.

- Fazeli, N. (2009). Tahavvolât-e Nowruz [Nowruz developments]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkâr, Tehran, Iran.
- Fenton, S. (2015). *Qowmiyat: Nežâdparasti, Tabaqe va farhanq* [Ethnicity: Class, culture and race] (D. Gharayagh-Zandi, & S. Makouee, Trans.). Tehran, Iran: Moxâtab.
- Furley, D. (2011). *Târix-e falsafe-ye Rutledge* [From the beginning to plato] (Vol. 2; H. Mortazavi, Trans.). Tehran, Iran: Češme.
- Gellner, E. (1963). Nature and society in social anthropology. *Philosophy of Science*, 30(3), 236-251. doi: 10.1086/287938
- Gharamaleki, A. F. (2011). Čâleš-e Razi va Molavi dar ešq va dusti [A challenge between friendship and love in Razi's and Molavi's perceptions]. *Pajooheshname Erfân*, 5, 116-135.
- Gharayagh-Zandi, D. (2014). *Edâlat va amniyat-e melli* [Justice and national security]. Tehran, Iran: Pažuheškade-ye Motâle'ât-e Râhbordi.
- Gharayagh-Zandi, D. (2014). Râbete-ye beyn-e tabi'at, ensân va amr-e siyâsi; Bâzandiši dar mo'allefehâ-ye nazari-ye joğhrâfiyâ-ye siyâsi [The relationship between nature, human and the political; A rethinking on theoretical costituencies of political geography]. In M. Kaviani Rad, *Ecoloži-ye Siyâsi* [Political Ecology], Pažuheškade-ye Motâle'ât-e Râhbordi, Tehran, Iran.
- Gharib, B. (2009). Nowruz jašn-e bâzgašt be zendegi [Nowruz as the celebration on returning to being into the life]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkâr, Tehran, Iran.
- Gorgani, A. F. (1976). *Gâhnâme-ye ruz-e Yekom-e Farvardin-e Nowruz* [A coronology on the First day (Farverdin) of Nowroz]. Tehran, Iran: Soroush.
- Kahn, J. S. (2001). Anthropology and modernity. *Current Anthropology*, 42(5), 651-680. doi: 10.2307/3596568
- Khayyam, O. (1996). *Nowruznâme* [On Nowruz] (A. Hosouri, ed.). Tehran, Iran: Češme.
- Khorshidian, A. (2009). Ānce az Nowruz bar jây mânde [What remined from the Nowruz ritual]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkâr, Tehran, Iran.
- Klosko, G. (2010). *Târix-e falsafe-ye siyâsi dowrân-e classic* [History of political theories: An introduction] (Kh. Deyhimi, Trans.). Tehran, Iran: Ney. (Original work published in 1995)
- Lassiter, L. E. (2005). Collaborative ethnography and public anthropology. *Current Anthropology*, 46(1), 83-106. doi: 10.1086/425658
- Lustig, B. A., Brody, B. A., McKenny, Gerald P. (Eds.) (2008). *Alerting nature (Vol 1: Concepts of "Nature" and "the Natural" in Biotechnology Debates*. UK: Springer.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Makouee, S., Doosti, Sh., & Mohammadyari, R. (2009). *Āyinhā-ye Nowruzi dar manāteq-e moxtalef-e Iran; Az esteqbāl tā badraqe* [The Nowruz rituals in the different regions of Iran: From the beginning to end]. Tehran, Iran: IRIB Research.
- Manouchehri, A. (2005). Dusti dar falsafe-ye siyāsi [Friendship in political philosophy]. *Journal of Political Science Association*, 1, 109-130.
- Moein, M. (2008). Jašn-e Nowruz [The Nowruz celebrating]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Morell, V. (1993). Anthropology: Nature-culture battleground. *Science*, 261, 1798-1801. doi: 10.1126/science.8378782
- Nader, L. (2001). Anthropology: distinguished lecture – 2000. *American Anthropology*, 103(3), 609-620.
- Orang, M. (1972). Jašn-e Nowruz: Jašn-e āfarineš-e ādamiyān [Nowruz festival as the human creation celebration]. No Place, No Date.
- Ozkirimli, U. (2004). Nazariyehā-ye nationalism [Theories of nationalism] (M. A. Ghasemi, Trans.). Tehran, Iran: Tamaddon-e Irāni. (Original work published 1965)
- Razi, H. (2004). Jašnā-ye āb: Nowruz, savābeq-e tārixi tā emruz, Jašn-e Tirgān va Ābpāšān, Ābrizgān hamrāh bā gozārešhāyi darbāre-ye ādāb-o-rosum-e melli va dini-ye Zartoshtian [*The Sade and Mitra Festivals: In Comparison the Pesian Celebrating with the Rest World*]. Tehran, Iran: Behjat.
- Richmond O.P. (2016). Peace in international relations yheory. In: Richmond O.P., Pogodda S., Ramović J. (Eds). *The Palgrave Handbook of Disciplinary and Regional Approaches to Peace*. Palgrave Macmillan, London. doi: 10.1007/978-1-137-40761-0_5
- Rousseau, J.J. (1987). *Discourse on the sciences and the arts*. In P. Gay (ed.), *Basic Political Writings of J.J. Rousseau*, US: Hockett Publishing Company.
- Shabani, R. (2009). Nowruz nemād-e negāh-e mosbat-e Iranian [The Nowruz as the positive symbol of the Iranian ritual]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Shariati, A. (2009). Nowruz āmixtegi-ye sonnat-e melli va imān-e mazhabi [The Nowruz: An interwinning the national tradition and the religious beliefs]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Shayegan, D. (1992). *Bothā-ye zehni va xātere-ye azali* [Idols of the mind and perennial memory]. Tehran, Iran: Amirkabir.
- Spiro, M. (1999). Anthropology and human nature. *Ethos*, 27, 1, 7-14. doi: 10.1525/eth.1999.27.1.7
- Staum, M. (2004). Nature and nurture in French ethnography and anthropology 1859-1914. *Journal of the History of Ideas*, 65(3), 475-495.

- Strauss, L. (1996). *Hoquq-e tabi'i va tārix* [Natural right and history] (B. Parham, Trans.). Tehran, Iran: Āgah. (Original work published 1965)
- Taghizadeh, S. H. (2009). Nowruz. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.
- Taylor, A. (2013). Aristotle (H. Fathi Trans.). Tehran, Iran: Hekmat. (Original work published 1955)
- Wade, P. (1993). Race, nature and culture. *Man, New Series*, 28(1), 17-34.
- Watson, P. J. (1995). Archeology, anthropology and the culture concept. *American Anthropology*, 4, 683-694.
- Yousofi, Gh. (2009). Yāddāšti rāje' be Nowruz [A common on Nowruz]. In A. Dehbashi, *The Nowruz*, Šerkat-e Našr-e Naqd-e Afkār, Tehran, Iran.

Iranian Cultural Research

Abstract

بنیان‌های طبیعی صلح و دوستی در آیین نوروز

داود غرایاق‌زندى^۱، سويل ماکوبى^۲

دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۱۷؛ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۲

چکیده

آیین نوروز یکی از آیین‌های سنتی ایرانیان است که براساس نظم و بنیان طبیعی استوار شده است. این بنیان طبیعی هم‌واجد ویژگی‌های طبیعی است و هم از مشخصه اجتماعی برخوردار است. درعین‌حال بنیان‌های طبیعی نوروز زمینه‌ساز صلح و دوستی در رابطه میان انسان و طبیعت و انسان با انسان است. این بنیان‌ها عبارت‌اند از: آغاز، پایان، تنوع و شادی‌بخشی، زندگی، حیات، چرخه (اکوسیستم)، همگونی با طبیعت، ارزش (نه‌بهای) طبیعت و ریتمیک بودن زمان. بنیان‌های طبیعی به ابعاد اجتماعی زیست بشر یعنی صلح و دوستی کمک می‌کنند. این مقاله بر این باور است که با درک نوروز از منظر طبیعی می‌توان به بسیاری از ابعاد زیست انسان ایرانی در سیر تاریخی آن رسید؛ زیرا آیین نوروز از گذشته تداوم داشته و این تداوم نوعی معنای طبیعی و اجتماعی را با خود به همراه داشته که در طی دوران زیست انسان ایرانی همراه زندگی ایرانیان بوده است. آیین نوروز درعین‌داشتن وجه پیوستاری زیست ایرانی و نوعی همگونی و همبستگی فکری، از بنیان‌های طبیعی برخوردار است که امکان تسری و پذیرش در آن، فراوان است و نگاه خاص‌گرایانه ندارد که مانع همزیستی و پذیرش و دوستی میان ایرانیان و غیرایرانیان باشد. این به نوعی راز ماندگاری نوروز نیز محسوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها: آیین نوروز، صلح، دوستی، طبیعت، طبیعت بشر

۱. استادیار علوم سیاسی، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

d_zandi@sbu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده علوم حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

makouee@hotmail.com

۱. مقدمه

نوروز واقعه‌ای طبیعی و مبتنی بر چرخش طبیعت و زمان است که در میان ایرانیان با مناسک اجتماعی همراه است. توجه ایرانیان به نوروز در این موقع از سال نشان‌گر این است که هر چند موضوع نوروز از بنیان‌های طبیعی مناسبی برخوردار است که با چرخش طبیعت و گذر مناسب زمان هماهنگ است، در عین حال برداشت اجتماعی و تصور همسوی اجتماعی ایرانیان با تحولات طبیعی، از آن مناسک اجتماعی پایداری ساخته است. در واقع، نوعی تعامل دوسویه میان بنیان‌های طبیعی نوروز و برداشت اجتماعی آن توسط ایرانیان باعث شده است تا این آیین از قابلیت‌های بسیاری در حوزه‌های جدید مطالعات اجتماعی حتی فراملی برخوردار باشد.

با این مقدمه پرسش محوری مقاله این است که چگونه بنیان‌های طبیعی نوروز می‌تواند زمینه‌ساز صلح و دوستی در عرصه اجتماعی حتی در سطح فراملی باشد؟ این پرسش از آن رو اهمیت دارد که معمولاً وجوه طبیعی به‌ویژه در بحث صلح، بسیار محل بحث و بررسی است و روال طبیعی بیش از اینکه مسالمت‌آمیز باشد، به رقابت و پرخاشگری دامن می‌زند. اما نوروز همان‌طور که خواهد آمد از این ویژگی برخوردار نیست و قابلیت تغییر ساخت طبیعی به ساخت اجتماعی ماندگار را فراهم می‌سازد. فرضیه این مقاله این است که بنیان‌های هشت‌گانه طبیعی نوروز - آغاز، پایان، شادی‌بخشی، زندگی، اکوسیستم، همگونی با طبیعت، ارزش طبیعت و جاودانگی - می‌تواند زمینه‌ساز چهار وجه صلح - نبود خشونت و هراس، همکاری، عدالت و رهایی‌بخشی و همچنین دوستی به‌عنوان وضعیتی مبتنی بر فضیلت - باشد. روش پژوهش در این مقاله روش توصیفی - تحلیلی است. براساس این روش نخست سعی می‌شود بنیان‌های طبیعی نوروز توضیح داده شود و سپس به تحلیل امکان به‌کارگیری این بنیان‌ها در حوزه اجتماعی پرداخته شود. نکته جالب توجه در این مقاله این است که این بنیان‌های طبیعی بیشتر در خدمت صلح و دوستی است و می‌تواند پیام مناسبی برای تعامل بیشتر فرهنگ ملی با فرهنگ‌های دیگر باشد.

برای بررسی این پرسش محوری و فرضیه مقاله، نخست بررسی نظری در مورد مطالعات صلح و دوستی صورت می‌گیرد و سپس بنیان‌های طبیعی نوروز بازناسی

می‌شود. پس از آن بنیان‌های طبیعی مرتبط با صلح و دوستی مورد بحث قرار می‌گیرد. مفروض مقاله این است که بنیان‌های طبیعی نوروز نه تنها می‌تواند صلح و دوستی ماندگارتری را فراهم سازد و باعث نوعی همبستگی اجتماعی و ملی شود، بلکه قابلیت گسترش و پیوند فراملی را برای دیگر مردمان فراهم می‌کند. در نهایت مقاله با چند نتیجه گیری از این مباحث خاتمه می‌یابد. به این معنی اگر صلح و دوستی مبتنی بر بنیان طبیعی نوروز در گستره زمانی فراخی تداوم داشته، پس امکان تسری و گسترش^۱ آن نیز مقدور و ممکن است. پذیرش این بنیان‌های طبیعی نوعی پاسداشت فرهنگ ملی در سطح فراملی است و درعین حال معرفی پیشروانه و مترقی درعین کهن بودن فرهنگ ملی به دیگران است و نوعی گذر از اختلاف و پذیرش درونی پیوند محسوب می‌شود.

۲. چارچوب نظری

مفهوم صلح در حال تبدیل شدن به مفهومی فراگیر در مطالعات اجتماعی است. برای این امر علت‌هایی نظیر افزایش اختلافات اجتماعی و درگیری‌های بین دولتی، فردگرایی و کمیابی منابع مطرح شده است. اما شاید یکی از مهم‌ترین دلایل این باشد که افزایش درگیری و اختلاف و کشمکش در جوامع مختلف بیش از هر چیز ناشی از عدم توجه مناسب به مفهوم صلح است. تصور عمومی از صلح در بدو امر عمدتاً برداشت‌های حداقلی به معنی نبود جنگ و خشونت بوده است. اما این مفهوم به موضوعی مستقل و فراگیر که شامل سطوح مختلفی است، برمی‌گردد. لذا پرداختن به صلح نوعی نشان از بازیابی حوزه‌ای بکر و نوظهور است که می‌تواند ابعاد مختلف اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد و درعین حال برای بسیاری از مشکلات کنونی و به‌نظر لاینحل، راه و مسیر مناسبی فراهم سازد. همچنین توجه به مفهوم صلح به نوعی افزایش و ارتقای فرهنگ عمومی نسبت به موضوع است. فرهنگ‌های مختلف برای داشتن جایگاه و احترام مناسب باید خود را در نظر و عمل صلح‌جو معرفی کنند و سازوکارهای اجتماعی و اجرایی خود را در این راستا تنظیم کنند. باین حساب نه تنها می‌توانند به بسیاری از مسائل خود نگاه عقلانی داشته

1. spill over

باشند و قبل از دست بردن به قهر و خشونت، تمامی مسیرهای متعارف را دنبال کنند و جنگ را به عنوان آخرین گزینه در نظر بگیرند؛ بلکه مدلی برای زندگی مناسب در کشورها و دوستی‌های اجتماعی فراهم آورند تا از پس مسائل و مشکلات خود برآیند و درعین حال در صورت وجود اختلاف به‌عنوان میانجی وارد موضوع شوند.

یکی از وجوه مورد توجه در مطالعات صلح، فرهنگ صلح^۱ است. در این مورد بررسی فرهنگ‌های مختلف و میزان توجه آنها به موضوع صلح یا به‌طور مشخص‌تر چگونگی برخورد و حل اختلاف اجتماعی و میزان و سطح کشمکش و مدارا مورد توجه قرار می‌گیرد. پرداختن به فرهنگ صلح به این معنی است که به صلح به‌مثابه فرهنگ نگریسته شود. با این نگاه نه تنها موضوع به میزان رسوب و وجود خردمندی ر سازوکارهای اجتماعی و سیاسی یک کشور برمی‌گردد، بلکه صلح در تمامی ابعاد و سطوح اجتماعی بررسی می‌شود. بررسی این موضوع نشان خواهد داد که یک فرهنگ تا چه اندازه منادی صلح و دوستی است و چگونه آن را در وجود خود درونی ساخته است و تا چه حد به مباحث جنگ، اختلاف و کشمکش دامن می‌زند. تصویر ذهنی ما از فرهنگ جنگ به‌نوعی نشان از روح ناآرام یک ملت یا قوم است. حتی اگر همین تصویری که از کشور، فرد، قوم و ملت ساخته می‌شود، در واقع امر درست نباشد، روابط و نوع سازه و ساختار درونی و بیرونی هستی انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

با این نگاه پرداختن به مفهوم صلح، به‌نوعی کاوش و یافتن بن‌مایه و خمیرمایه فرهنگی و اجتماعی جوامع مختلف را نشان می‌دهد و در واقع نوعی خودآگاهی و شناخت از لایه‌های اجتماعی خود است. اما با تمام اهمیتی که این شیوه مطالعه دارد، قضاوت در مورد فرهنگ جوامع و صلح‌دوستی یا جنگ‌طلب بودن آنها امری خطیر و مشکل است و زمینه را برای افزایش اختلاف به‌واسطه اطلاق نسبت‌های مختلف به یکدیگر فراهم می‌سازد. درعین حال مشکل اصلی این است که در مورد کشورها و جوامع نمی‌توان حکمی کلی صادر کرد و احکام کلی، فقط زمانی قابل اطلاق اند که مورد بررسی جزئی و علمی قرار گیرند. وقتی موضوع وارد جزئیات می‌شود، خودبه‌خود از حالت کلی خارج می‌شود. درنهایت اطلاق یک

نسبت به یک هستی اجتماعی ممکن است به واسطه تفاوت فرهنگی باشد. در کشوری مردگان خود را می‌سوزانند و در کشور دیگر آنها را به خاک می‌سپارند. این دو کشور در واقع به مردگان خود با نوعی مناسک احترام می‌گذرانند ولی نمی‌توانند در مورد یکدیگر مثلاً این گونه قضاوت کنند که سوزاندن جسد نوعی بی‌احترامی و نشانه خشونت فرهنگی است.

براین اساس، بررسی هر پدیده انسانی از سه منظر ممکن است: منظر طبیعی، اجتماعی و فراطبیعی یا اخلاقی. این سه منظر قابلیت کاربرد در مورد هر پدیده انسانی را دارد. در بحث نوروز نیز هر سه منظر قابل قبول است: نوروز به واسطه چرخه یات پدید می‌آید، نوروز دارای آیین اجتماعی و شعائر خاص خود است که از آمادگی تا بدرقه را در بر می‌گیرد (ماکویی، ۱۳۸۸، ۱۵-۱۰) و در عین حال نوروز نوعی آیین نیایش، آفرینش و از نشانه‌های خردمندی خالق است. اینکه ما نوروز را از چه منظری مطالعه کنیم، تابع نوع مطالعه و هدف مطالعه است؛ اما به نظر می‌رسد که مبنای مطالعه نوروز، بنیان طبیعی آن باشد که منظرهای اجتماعی و فراطبیعی در پی آن شکل گرفته است. نوروز به تعبیر ابوریحان بیرونی در التفهیم: «نخستین روز از فروردین ماه و از این جهت روز نو نام کردند، زیرا که پیشانی سال نو است» (معین، ۱۳۸۷، ۴۳). به این معنی نوروز به واسطه یک اجماع عمومی و اجتماعی همانند روز درختکاری و یا زمان نزول و آیین فراطبیعی نظیر بعثت یا میلاد نام‌گذاری نشده است؛ به عبارت دیگر، نوروز صرفاً نوعی «توافق» یا «باور» نیست بلکه نوعی جریان طبیعی و جاری شدن و همگونی و هم‌نوایی زیست طبیعی کیهان و هر آنچه در آن مکنون است از جمله انسان، به مثابه موجود زنده است.

در عین حال این بنیان طبیعی فقط در مورد مباحث و مسائل طبیعی نیست؛ به این معنی که نوروز به ما شروع زمان و خاتمه را نشان می‌دهد، نوروز به ما نظم زمانی را یادآوری می‌کند، نوروز زمان کشاورزی و کار و تلاش را گوشزد می‌کند و نظایر آن؛ اینها نیز در جای خود بسیار مهم هستند و حتی همان‌طور که در ادامه خواهد آمد، زمینه‌های اجتماعی مهمی را نیز در بر دارد؛ اما نوروز به مثابه «آیین»، نوعی برسازای اجتماعی^۲ نیز محسوب

1. belief

2. socially constructed

می‌شود. این سازه اجتماعی دو بخش کلیدی دارد: فلسفه وجودی^۱ برگزاری این آیین و دیگری ویژگی و آداب و مناسک آیین. فلسفه وجودی این آیین اجتماعی مبنایی کاملاً طبیعی داشته و براساس نوعی توافق و پذیرش اجتماعی بنیاد شده است. نوع هماهنگی و تناسب این آیین با بنیان‌های طبیعی زمینه‌ساز پذیرش و مانایی و تداوم آن شده است و گرنه ویژگی‌ها و مناسک آن متغیر و متفاوت و متناسب با شرایط و مقتضیات است.

همچنین سازه فراطبیعی و اخلاقی و معنوی نوروز نیز نوعی برسازای اجتماعی است. تعبیری که از خورشید به‌مثابه داد، آتش به‌مثابه روشنایی و نوروز زمان آفرینش الهی یا گاه و زمان نیایش حاصل می‌شود تماماً باورهایی است که ساخته می‌شود و با توجه به توانش آن سازه، مورد توجه و پذیرش قرار می‌گیرد. به هر میزان که این بازسازی متناسب با ویژگی‌های بنیادی آن باشد مانایی و توان خود را بیشتر حفظ می‌کند. بر همین اساس نوروز و گردش طبیعت و زایش و پاسداشت طبیعت نوعی قدردانی از خالق و سازنده این جهان است.

در یک نگاه گذرا آیین نوروز قابلیت بررسی در هر سه زمینه را داراست؛ اما مبنای بررسی، بنیان‌های طبیعی نوروز است که نه تنها بنیان مناسبی برای آیین نوروز است بلکه امکان بازسازی اجتماعی آن را نیز فراهم می‌سازد. این بازسازی در واقع ابزارگرایانه نیست بلکه مورد پذیرش و اجماع مردم ایران زمین بوده و هست که نشانه پیوستگی مناسب آیین با بنیان‌های طبیعی و درعین حال پذیرش اجتماعی آن است. این دو تناسب راز ماندگاری نوروز نیز محسوب می‌شود.

۳. چیستی بنیان‌های طبیعی نوروز

در بررسی کلی معنایی طبیعت به یازده معنا به کار می‌رود: اصل درونی، واقعیت، ویژگی اساسی، ویژگی ذاتی، جهان فیزیکی، جهان مادی، زندگی و حیات، فطرت، رشد، کمال و ارزش. اگر به نقطه مقابل معانی اصلی طبیعت توجه شود تفاوت معنایی و کاربردی واژه طبیعی با غیرطبیعی بیشتر روشن خواهد شد. در یک روال کلان، طبیعت در مقابل چهار مفهوم کلیدی قرار می‌گیرد: طبیعت در برابر نیروهای فراطبیعی، طبیعت در برابر عرف و

اجتماع، طبیعت در برابر فرهنگ و طبیعت در برابر قانون. در فلسفه، طبیعت‌گرایی اشاره به اندیشه و باوری دارد که فقط قوانین و نیروهای طبیعی (مخالف فراطبیعی یا روحانی) در جهان عمل‌کننده هستند. قوانین طبیعی قواعدی هستند که ساختار و فرایند جهان را هدایت می‌کنند و جهان در هر مرحله، محصول قوانین طبیعی است. طبیعت در برابر عرف و اجتماع به شیوه‌های زیست اجتماعی و فرهنگی هر جامعه اشاره دارد که با توجه به جوامع و اجتماعات، متفاوت هستند. «تحولات اجتماعی در درون طبیعت فیزیکی رخ می‌دهند، اما به نوعی همان تحولاتی نیستند که دانشمندان طبیعی به آن علاقه‌مند هستند» (گلنر^۱، ۱۹۶۳، ۲۳۶). در اینجا بحث تبار و خویشاوندی به شدت درهم‌تنیده‌اند و جدایی آنها از هم بسیار مشکل است. در شکل سوم طبیعت در برابر سازه فرهنگی قرار می‌گیرد. در اینجا طبیعت، وحشی، رام‌نشده و نیازمند بازسازی انسان است. در این نوع نگاه ویژگی‌های طبیعی، زمخت و کار نشده است و باید تحت آموزش و روال اجتماعی قرار گیرد. تیلر^۲ در این زمینه معتقد است «فرهنگ یا تمدن در وسیع‌ترین معنای قوم‌نگاریش، یک کل پیچیده است که شامل دانش، باور، هنر، اخلاقیات، قانون، آداب و رسوم و دیگر توانایی‌ها و عادات کسب‌شده توسط انسان به‌عنوان عضوی از جامعه است» (داس^۳، ۱۹۹۸، ۱۷۲). این تعریف ما را به یاد مباحث ژان ژاک روسو در هنر و اخلاق می‌اندازد (نگاه کنید به روسو^۴، ۱۹۸۷). در نهایت طبیعت در برابر قانون یا فوسیس^۵ در قبال نوموس^۶ اشاره به یک باور قدیمی یونانی دارد که بین فوسیس (طبیعت) و نوموس (قانون و عرف) در جامعه تمایز قائل می‌شود. آنچه از قبل داده شده است و به شکل درونی در طبیعت وجود دارد، امری طبیعی خوانده می‌شود و آنچه ساخته و پرداخته انسان است، نوموس است (کلسکو، ۱۳۸۹؛ اشترواس، ۱۳۷۵). بنابراین بین طبیعت و قانون بشری تمایز وجود دارد.

در اینجا منظور ما از بنیان‌های طبیعی نوروز، اشاره به دو محور طبیعت به مثابه کیهان و

1 Gellner

2. Edward Taylor

3. Das

4. Jean Jacouqe Rousseau

5. physis/nature

6. nomos/law

هرآنچه از دسترس بشر خارج است و دیگری طبیعت به‌عنوان نیروها و فرایندهای درونی تولید و کنترل طبیعی است. در شکل نخست طبیعت همان کاسموس^۱ فلسفه مدرسی است که «...کار اندیشه، آفرینش نیست، بلکه پذیرش است. خدا، روح و جهان سه تکیه‌گاه بزرگ‌اند که تمامی کائنات به آنها متکی است و نظام شناخت معطوف به آنهاست. شناخت طبیعت به‌هیچ‌وجه از این نظام جدا نیست بلکه از همان آغاز به دایره معین وجود، محصور می‌شود؛ ... شناخت «طبیعت» مترادف است با شناخت آفرینش» (کاسیرر، ۱۳۷۵، ۹۷-۹۶).

معنای دوم بنیان‌های طبیعی از آن ارسطوست که از طبیعت، تعبیری خاص ارائه کرده است و آن را به‌مثابه «کمال» در نظر گرفته است. «طبیعت هر چیز در کمال آن است و از این رو هرگاه چیزی خواه آدمی و خواه اسب و خواه خانواده به مرحله کمال رسد، می‌گوییم آن چیز طبیعی است» (ارسطو، ۱۳۴۹، ۵-۴). به این معنی هر چیزی در این جهان غایتی دارد که کمال آن چیز گام‌نهادن در مسیر درست آن غایت است. همان‌طور که هر چیزی صورتی دارد، باید در مسیر غایت خود نیز سیر کند. بالاترین خیر در این مسیر رسیدن به نهایت و غایت اصلی تعبیه‌شده برای هر چیز است. بر این اساس به «نظر ارسطو نظم، هماهنگی و وحدت حرکت، نشانگر طرح آگاهانه و سنجیده است» (کلسکو، ۱۳۸۹، ۲۲۶). حرکت که مهم‌ترین خصیصه امر طبیعی است روند تولد، رشد و انحطاط را دارد و دارای سه وجه کیفی، کمی و نقل و انتقال است (کاپلستون، ۱۳۷۵، ۳۶۶).

آیین نوروز با این تعبیر از بنیان‌های طبیعی، نوعی نگاه پیشامدرن به طبیعت دارد. در این تعبیر سازه طبیعی دور از دسترس انسان قرار دارد و انسان با هماهنگی با آن به نظم و قرار مناسبی دست می‌یابد. «جشن آغاز بهار و سال نو ایرانی، این آیین کهن بنیاد و هزاران ساله، در سنجش با جشن‌ها و آیین‌های گردش سال در میان دیگر قوم‌ها و ملت‌ها از یگانگی چشمگیری برخوردار است که بدان برتری می‌بخشد و آن را فراتر از یک جنبش ساده ملی می‌برد و درون‌مایه‌ای بشری و جهانی و حتی سرشت و مفهومی کیهانی را در نمادپردازی هایش نمایان می‌سازد» (دوستخواه، ۱۳۸۷، ۹۰). برخی از مهم‌ترین بنیان‌های طبیعی نوروز را می‌توان به شکل زیر نشان داد:

1. Cosmos/the universe

۱. نوروز آیین آغاز و شروع و نوشدن است. «نوروز زمان نوگشتن سال و زمان باززایی و تجدید حیات طبیعت و آغاز رستاخیز مردگان و زندگان در تکرار نوبتی آفرینش و آغاز یک زندگی نوین دیگر است. با نوروز همه چیز تجدید و نو می‌شود. زندگی در طبیعت و پدیده های طبیعی و زندگی در شکل اجتماعی جماعات مردم رنگ و جلای می‌نویسد» (بلوکباشی، ۱۳۸۰، ۱۰۶). علی شریعتی نیز با تعبیری اسطوره‌ای از نوروز معتقد است: «اگر روزی خدا جهان را آغاز کرده است، مسلماً آن روز، این نوروز است. مسلماً بهار نخستین فصل و فروردین نخستین ماه و نوروز نخستین روز آفرینش است. هرگز خدا جهان و طبیعت را با پاییز یا زمستان یا تابستان آغاز نکرده است. مسلماً اولین روز بهار، سبزی‌ها، روییدن آغاز کرده‌اند و رودها رفتن و شکوفه‌ها سرزدن و جوانه‌ها شکفتن یعنی نوروز. بی‌شک روح در این فصل زاده است و عشق در این روز سر زده است و نخستین بار، آفتاب در نخستین روز طلوع کرده است و زمان با وی آغاز شده است» (شریعتی، ۱۳۸۷، ۸۱). این شروع شدن تنها نوعی چرخه همسان و یکنواخت نیست بلکه نوشدن، زنده شدن، تجدید حیات و تولد را با خود به همراه دارد. در این دیدگاه هر نوروز، روزی جدید و خاص است و همانند هر تولدی، نوشدن آن همراه با شور و سرزندگی است.

۲. نوروز آیین پایان و خاتمه پلیدی و سیاهی است. نوروز روزی است که زمستان، سختی، سیاهی، تاریکی، رنج و زحمت از بین می‌رود و پلشتی و پلیدی رخت برمی‌بندد. بر همین اساس پاکیزگی فردی و اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد (هنری ۱۳۷۷، ۱۵). «شاید هم راه افتادن آتش افروزان و حاجی‌فیروزها با چهره سیاه و لباس سرخ‌رنگ از چند روز مانده به نوشدگی سال و آمدن بهار و رسم بازی با آتش و آتش افروزی آنها، نماد پایان سیاهی سرمای زمستان و فرا آمدن خورشید گرم بهاری و باززایی طبیعت و آغاز کار زراعی و دامداری در مرزعه و دشت باشد» (بلوکباشی، ۱۳۸۰، ۴۰).

۳. نوروز آیین تنوع و شادی بخشی است. زمانی که چرخش طبیعت پدید می‌آید، تحولی در کیهان پدیدار می‌گردد که کاملاً متفاوت و یک‌سره جدید و نو است. این گذر از سختی و ورود به زمان گذر نوعی شادابی و تنوع و سرخوشی در طبیعت و زیست انسانی پدید می‌آورد. به همین دلیل نوروز با شادابی، جشن، شعر و سرود (همان، ۱۷-۱۶) پوشاک

نو و غذای خوب و هدیه همراه است. «نوروز به‌عنوان یک نقطه عطف تکرارپذیر و گسترده در زندگی انسان به ما بشارت تغییر زمان و تعدیل شرایط بد را می‌دهد و نویددهنده زندگی جدید است» (شعبانی، ۱۳۸۷، ۱۰۱).

۴. نوروز آیین زندگی و حیات است. مهرداد بهار به‌درستی این مفهوم را در قالب زمان طرح می‌کند که «امر اساسی در جهان گیاهان، تولد گیاه، باززایی طبیعت و نوشدن زندگی بود و نه صرفاً سبزشدن دانه و جوانه‌زدن گیاه و نیز امر اساسی مرگ گیاه بود نه پژمردن آن؛ هر هلال ماهی تولد تازه‌ای و هر محاقی مرگی بود. حتی گاه گمان می‌رفت که خورشید هر روز زاده می‌شود. بدین‌گونه طبیعت، ژرفا، گسترش و معنایی بس وسیع‌تر از آن داشت که انسان زمان ما اغلب باور دارد» (بهار، ۱۳۸۷، ۳۲؛ همچنین نگاه کنید به: هنری، ۱۳۷۷، ۱۹؛ رضی، ۱۳۸۳، ۳۳). در این دیدگاه نه تنها موجودات زنده بلکه موجودات بی‌جان نیز زندگی جدید می‌یابند. این جاندارپنداری موجودات بی‌جان، شامل خورشید هم می‌شود به‌گونه‌ای که خورشیدی که حیات می‌بخشد، پیش از انجام این کار، گویی خود نیز در نوروز حیات می‌یابد.

۵. نوروز پیوند چرخه حیات انسانی با محیط پیرامونی (اکوسیستم) است. مفهوم اکوسیستم این است که موجودات زنده با دیگر عناصر در محیط در ارتباط‌اند. عناصر اصلی اکوسیستم خاک، فضا، نور خورشید، آب و موجودات زنده هستند. انواع موجودات در یک زنجیره غذایی به هم متکی هستند و انرژی و مواد را در میان خود و محیط مبادله می‌کنند. در واقع اکوسیستم تنها نشان‌دهنده یک روند نیست، بلکه نشانه پیوند و همبستگی با هم است و نوعی مکمل بودن است که نبود یکی برهم‌زننده کل جریان است. مراسم سیزده‌بدر یکی از جلوه‌های آیینی نوروز است که نوعی پاسداشت و تعامل انسان و طبیعت را نشان می‌دهد.

۶. نوروز رسم همگونی با طبیعت است ولی لزوماً در تقابل با مفهوم جدید طبیعت نیست. «فلسفه طبیعت‌رسانس، از «طبیعت»، آن قانونی را درک می‌کند که از ذات اشیا ناشی می‌شود... نه آن قانونی که بر اشیا از بیرون تحمیل می‌شود» (کاسیرر، ۱۳۷۵، ۱۰۳). نوروز نه تنها آیینی است که به‌واسطه چرخش نظام طبیعی رخ می‌دهد؛ بلکه در عین حال قائل به نیروی درونی تحول طبیعی جهان و کیهان است. نوروز قرار غلبه انسان

بر طبیعت و تسخیر کیهان نیست بلکه همراهی و هم‌نشینی و تطبیق با طبیعت و همسوبودن و پاسداشت آن است. نوروز در واقع، «شناخت و فهم طبیعت» (شعبانی، ۱۳۸۷، ۱۰۱) است.

۷. نوروز نوعی ارزش قائل شدن برای طبیعت است. گردش طبیعت به اراده انسان نیست و درعین حال این گردش تا زمانی که انسان به یاد دارد همواره برقرار بوده است. براین اساس نوروز بدون اینکه نگاه مادی و دم‌دستی به طبیعت داشته باشد، آن را پاس می‌دارد. نوروز نوعی سرمایه اجتماعی است و بدون چرخش طبیعت، معنا و مفهوم خود را از دست می‌دهد.

۸. در نوروز زمان ریتمیک است که نوعی فرارسیدن واقعه، براساس گردش افلاک و خورشید است. زمان به این معنی تنها نوعی دسته‌بندی در ذهن بشر نیست؛ بلکه دارای چهار وجه توالی، تداوم، جایگاه زمانی و نرخ تکرار است (بل، ۱۳۹۱، ۲۴۶). در این دیدگاه ریتمیک، «باور بر این بود که هر رخداد کیهانی و طبیعی که هر ساله تکرار می‌شود، دقیقاً همان چیزی است که در ازل رخ داده است» (بهار، ۱۳۸۷، ۳۲). درعین حال این نگاه ریتمیک، نوعی کارکرد اجتماعی نیز داشت که «وجود این ساخت ریتمیک جهان، به احتمال قوی، باعث پدیدآمدن نظم و سامان دقیق در برگزاری نیایش‌ها، عبادات و آیین‌های انسانی شد و پدید آمدن نظم و قانون، ارته (یا اشه به معنای راستی) به صورت خویش‌کاری و ویژگی خدایان و نمونه‌های زمینی ایشان، یعنی فرمانروایان، درآمد» (همان، ۳۲).

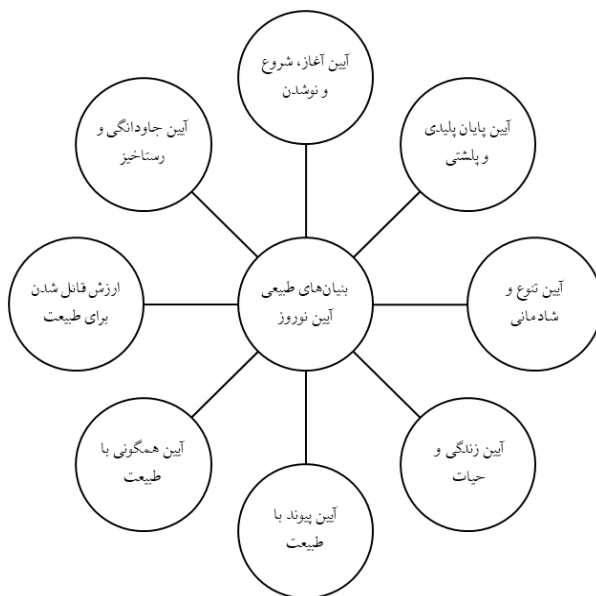
تعبیر نوروز از زمان، ترکیبی از دو مفهوم دوری بودن یا خطی بودن آن در کنار هم است. زمان یا به صورت دوری است که نوعی تکرار و استمرار را نشان می‌دهد و این استمرار به معنای جادوانگی و تداوم است (هنری، ۱۳۷۷، ۳۵) یا نوعی نگاه خطی است که از کودکی شروع می‌شود و به میانسالی و پیری می‌رسد. در اینجا زمان، شروع و خاتمه دارد و لزوماً روند زمان به معنای پیشرفت نیست بلکه معنای پسرفت را نیز در درون خود دارد. تعبیر نوروز از زمان به استمرار و تداوم اشاره دارد. این تداوم دو معنای مهم را در درون خود دارد: نخست جادوانگی و دیگری جوان شدن پس از یک دوره پیری (هنری، ۱۳۷۷، ۳۵ و ۶۵) این جادوانگی با پیشرفت و تازگی و نوشدن همراه است. در درون خود، رخوت و نیستی و

۱. نفس باد صبا مشک‌فشان خواهد شد عالم پیر دگر باره جوان خواهد شد

گسست و به‌انتها رسیدن ندارد. حالی است که پیوستگی، اتصال به طبیعت و رستاخیز را همسان در خود دارد.

این بنیان‌های طبیعی هشت‌گانه، زمینه‌ساز برسازی اجتماعی مناسبی برای صلح و دوستی است که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

نمودار شماره (۱). بنیان‌های طبیعی نوروز (ترسیم از نگارنده)

همان‌طور که در مقدمه آمد، ریشه و بنیان اصلی نوروز طبیعی است، اما این بنیان‌های طبیعی مورد برسازی اجتماعی نیز قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، برسازی نوروز و تبدیل آن به یک «آیین» اجتماعی ریشه طبیعی و قابل قبولی دارد. به‌طور معمول، برسازی اجتماعی به دو صورت انجام می‌گیرد: برسازی ابزارگرایانه و برسازی ازلی‌انگارانه^۱. در برسازی نوع نخست فقط شرایط و موقعیت اجتماعی و سیاسی جدید همانند یوگسلاوی سابق یا فشار خارجی از طرف مقابل و لزوم بقا یا سود همانند عراق پس از فروپاشی امپراتوری عثمانی، یا کشورهای

1. instrumental/primordial constructions

مستقل برآمده از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی باعث ایجاد این نوع نگاه تصویری از ملی‌گرایی^۱ به تعبیر بندیکت اندرسون^۲ می‌شود. (نگاه کنید به: اندرسون، ۲۰۰۶) در شکل دوم که ماندگاری و پایایی بیشتری دارد، نگاه ابزاری نیست، بلکه ریشه‌های زبانی، فرهنگی، تاریخی و سرشت اجتماعی، مبنای برسازای اجتماعی در شرایط کنونی قرار می‌گیرد. در این شکل، برسازای باتوجه‌به خوانش یک موضوع قدیمی یا طبیعی در شرایط کنونی صورت می‌گیرد ولی در نوع نخست، کلیت امر از اساس بازسازی‌شده و جعلی است.

براین اساس بنیان‌های طبیعی نوروژ در دو زمینه می‌تواند به‌عنوان آیین به صلح و دوستی کمک کند. به‌همین دلیل نخست به بنیان‌های طبیعی نوروژ برای صلح اشاره می‌کنیم و سپس به زمینه‌های دوستی در آیین نوروژ خواهیم پرداخت.

نوروژ و صلح: در اینجا موضوع مهم این است که بنیان‌های طبیعی نوروژ چگونه می‌تواند زمینه‌ساز صلح در میان کشورها، ملت‌ها و جوامع شود. به‌عبارت‌دیگر، چگونه بنیان‌های طبیعی می‌تواند به برسازای اجتماعی منجر گردد تا صلح و آرامش را به ارمغان آورد. این موضوع از آن‌رو اهمیت دارد که به‌شکل طبیعی نیازهای بشری مانند کمیابی، فزون‌خواهی و قلمروخواهی همیشه مبنای خشونت بوده و خلاف جریان صلح عمل کرده است؛ حال، نوروژ چگونه می‌تواند به‌عنوان یک آرمان مسالمت‌آمیز از آن بهره‌بگیرد؟

این نکته نشان می‌دهد که صلح، آرمانی بشری است که عمدتاً در قالب قلمرو، محدوده جغرافیایی، فرهنگ و هویت کشورها و جوامع و تمدن‌ها معنا می‌یابد. بنابراین «در قوم‌نگاری صلح، تأکید بر جوامع، اجتماعات، افراد، نیازها و امنیت بشری و زندگی روزمره و نیازها و نفوذشان است؛ صلح به این معنی مبتنی بر چارچوب بومی است» (ریچموند^۳، ۲۰۰۸، ۲۰۴). به‌رغم اینکه صلح عمدتاً موضوعی آرمانی، غیرطبیعی و اخلاقی است، ولی در یک بررسی مفهومی از صلح^۴ می‌توان آن را در یک طیف مفهومی تعریف کرد، به طوری که در تمام تعابیر و رویکردها و فرهنگ‌ها درمورد مفهوم آن نوعی اجماع حداقلی صورت گیرد.

1. imagined nationalism
2. Benedict Anderson
3. Richmond
4. concept (not conception) of peace

به این معنی صلح نبود ترس، هراس و خشونت؛ صلح به مثابه همکاری؛ صلح به مثابه عدالت و در نهایت صلح به مثابه رهایی بخشی است (نگاه کنید به: همان).

با این دید نوروژ در هر چهار وجه صلح، آیین مناسبی محسوب می شود. در وجه نخست نوروژ آیین پایان هرگونه پلیدی، هراس، سیاهی، خشونت و ترس است. نوروژ از این هم فراتر می رود و در مقابل، نه تنها آیین هراس و خشونت و ترس نیست بلکه آیین شادی، زندگی و حیات است. نوروژ آیین نوشدن و امید به آینده و فردای بهتر است. نوروژ می تواند برای تمدن ها و فرهنگ ها و جوامع، پیام های مناسبی داشته باشد و آنها را در مسیر مناسب آینده امیدوار کند. نوروژ معنا و بهانه مناسبی است که طبیعت برای انسان ها فراهم می سازد تا از زندگی، حیات و زیست خود لذت ببرند و این لذت طبیعی با در کنار هم بودن به لذت اجتماعی بدل خواهد شد. در این معنی تنها وجه سلبی، صلح و نبود خشونت و هراس مطرح نیست بلکه نوروژ حال خوش و آرامش است. به یک معنا نوروژ آیین صلح است.

وجه دوم صلح، به موضوع همکاری اشاره دارد. همکاری به طور معمول اشاره به کمک دو یا چند نفر یا یک جامعه برای رسیدن به هدف مشترک است. در این نوع نگاه افراد و جوامع، به تنهایی امکان برآوردن نیازهای خود را ندارند و برای رسیدن به آن غایت و هدف مشترک باید مکمل هم باشند. برگزاری آیین نوروژ به صورت مشترک و دسته جمعی و پاسداشت آن در تمام اقوام ایرانی نشانه نوعی پیوند مشترک و معنای همسان و درک جمعی همسو است. این کار می تواند زمینه ساز همکاری و نگاه خوش بینانه نسبت به یکدیگر شود. در عین حال نوروژ فقط از این جنبه به همکاری و صلح کمک نمی کند، بلکه به واسطه مفهوم اکوسیستم نوعی همکاری و پیوند انسان با انسان و انسان با طبیعت نیز محسوب می شود. در این معنی هرگونه اقدام نامناسبی که علیه طبیعت یا آلودگی طبیعت صورت می گیرد نظیر جنگ، آلاینده های صنعتی و نابودی منابع طبیعی نکوهش می شود و می تواند مبنای همکاری و همیاری قرار گیرد. به این معنی نوروژ آیینی پیشرو و مترقی و به روز و به هنگام هم محسوب می گردد.

وجه سوم نوروژ به مثابه عدالت، اشاره به وجود همگونی و هماهنگی انسان با طبیعت دارد. یکی از محورهای مهم عدالت تناسب یا تعادل مناسب میان آسمان و زمین است. این معنی در قرآن کریم نیز آمده است که خداوند زمین و آسمان ها را به حق آفریده است (نگاه

کنید به: غرایق زندگی، ۱۳۹۳، ۲۲). در اینجا تناسب و همگونی به نوعی عدالت است؛ در حالی که در عصر مدرن به جای همگونی، سلطه بر طبیعت مورد توجه است؛ این موضوع در تمامی فرهنگ‌های کهن، از جمله چین نیز وجود داشته است که اول بار چینی‌ها باروت را کشف کردند اما برای تخریب و جنگ و نابودی منابع طبیعی از آن اسلحه ساختند (شایگان، ۱۳۷۱، ۷۶-۷۵). به این معنا نوروژ در فرهنگ‌ها و تمدن‌های کهن معناهای مشترکی نیز ایجاد و آن را تقویت می‌کند. نوروژ به طبیعت و انسان‌ها ارزش محورانه می‌نگرد و صرفاً نگاه مادی‌گرایانه ندارد. این نوع نگاه به محیط و انسان‌های دیگر مسئولانه‌تر و درعین حال عادلانه‌تر است.

در نهایت صلح به‌عنوان رهایی‌بخشی نیز در آیین نوروژ قابل درک است. نوروژ درگیری و اسیر زمان شدن نیست بلکه ره‌اشدن از رخوت، نیستی، گسست و به انتها رسیدن است. اگر گذر زمان بدین‌سان پیش رود، زندگی نوعی تکرار خسته‌کننده و آزاردهنده خواهد بود. نوروژ این روند را به جاودانگی، تداوم و رستاخیز جدیدی که سراسر امید است، بدل می‌سازد. چه آیینی می‌توانست به این شکل، صلح و آرامش و جاودانگی را به انسان و طبیعت و تمامی موجودات جاندار و غیرجاندار هدیه کند؟ نوروژ به‌واقع آیین طبیعی صلح است.

نوروژ و دوستی: عدالت در دو معنا وسیع‌تر از دوستی است. نخست اینکه عدالت به رابطه انسان با طبیعت و انسان‌ها و موجودات زنده اشاره دارد؛ در حالی که دوستی عمدتاً رابطه‌ای بشری است. دیگر اینکه طبیعت ابعاد جامعه‌ای^۱ دارد؛ در حالی که در دوستی، بعد فردی بیشتر است. همچنین به اعتقاد ارسطو در اخلاق نیکوماخسی درجایی که دوستی هست، عدالت معنای خود را از دست می‌دهد و اگر انسان‌ها در شرایط عادلانه هم زیست کنند، بی‌نیاز از دوستی نیستند و حتی دوستی شریف‌ترین شکل عدالت است. «زمانی که دوستی وجود دارد، نیازی به عدالت نیست؛ درعین حال زمانی که افراد عادل هستند، نیازی به دوستی نیز دارند و درست‌ترین شکل عدالت نیز برابری دوستانه است. این نه تنها ضروری است بلکه شریف است» (کاهن و مارکی^۲، ۲۰۰۶، ۱۶۸).

1. societal

2. S. M. Cahn and P. Markie

با این مقدمه در یک نگاه کلی، دوستی به سه شکل در میان متفکرین و اندیشمندان این حوزه (برای مطالعه نظرات مختلف در باب دوستی بنگرید به: علوی پور، زمستان ۱۳۸۷ و بهار ۱۳۸۸، ۷۶-۴۷) استفاده شده است: دوستی به معنی کشش و کنش فردی؛ دوستی به عنوان نوعی سرشت درونی^۱ و در نهایت دوستی به مثابه یک وضعیت. دوستی به معنی کشش فردی به روابط دوستانه میان دو نفر اشاره دارد. این روابط عمدتاً براساس نیاز، منفعت یا لذت صورت می گیرد. ژاک دریدا معتقد است «دوستی قطعاً رابطه با کسی است که «من» نیست و تفاوت او با من شرط لازم و پرهیزناپذیر دوستی است و بیش از آنکه یک وضعیت باشد، یک کنش است» (به نقل از علوی پور، زمستان ۱۳۸۷ و بهار ۱۳۸۸، ۵۷). در شکل دوم دوستی عمدتاً مبتنی بر یک نیاز طبیعی سرشته در درون افراد است. دوستی پدر و مادر با فرزند یا دوستی عرفانی و معنوی از این جنس هستند. اما دوستی نوع سوم ناشی از یک وضعیت است. مارکوس تولیوس سسیرو^۲ خطیب رومی «دوستی را امری می داند که از طبیعت سرچشمه می گیرد و ناشی از تمایل طبیعی ما به فضایی چون پاکدامنی و سخاوت و احسان است و همین تمایل است که ما را مجذوب صاحبان این فضایل می کند و ناخودآگاه به سمت عشق و محبت به این افراد سوق می دهد» (به نقل از علوی پور، زمستان ۱۳۸۷ و بهار ۱۳۸۸، ۵۴).

نوروز با شکل سوم دوستی نسبت معناداری دارد. در واقع دوستی به تعبیر عباس منوچهری وضعیت یا دنیای سوم است: «دوستی وضعیتی متعلق به روابط بین انسان‌ها در زندگی عمومی است، جغرافیای دوستی نه قلمرو «من» است و نه حوزه «دیگری»، بلکه دنیای مابین این دو است. این جهان درعین این‌که نه متعلق به «من» است و نه به «دیگری»، بدون حضور هیچ کدام وجود ندارد. «دوستی» عالم حضور مشترک «من» و «دیگری» است که از عالم هر دو متفاوت است» (منوچهری، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ۱۲۸). نوروز وضعیتی است که در آن انسان‌ها به یاد هم می افتند، به یکدیگر احسان و نیکی می کنند، فضایل اخلاقی را پاس می دارند، به همدیگر احترام می گذارند، به دیدار هم

1. disposition

2. Marcus Tullius Cicero

می روند، کدورت‌ها را به کناری می نهند، رسم و رسوم اجتماعی را به جا می آورند، شیرینی و خوراکی به هم تعارف می کنند، بهترین دعاها را خیر را برای هم آرزو می کنند و تصور می کنند که این زمان حالی ازلی است و تحقق این آرزوها بسیار نزدیک و ممکن است. نوروز رسم پاکیزگی است که بستر شکل‌گیری دوستی و پذیرش مهمان است. نوروز زمینه‌ساز پیوند میان اقوام و گروه‌هاست، نوروز زمان آفرینش انسان و طبیعت و پاسداشت انسان به‌عنوان برترین موجود خلقت است. نوروز جشن نیایش، آزادی، سروش، شعر، انوشکی، بلندهمتی، نیکوکاری، ورزش و راستی است. نوروز جشن دوستی و دوستی بهترین فضیلت نوروز است و به‌همین دلیل نوروز یک فضیلت ماندگار ایرانی است و هدیه‌ای جاودانه برای همه تمدن‌ها و ملل خواهد بود.

۴. نتیجه‌گیری

این مقاله سعی داشت نشان دهد که بنیاد اصلی نوروز بر بنیان‌های طبیعی استوار است و هر تحلیل و بررسی باید از اینجا شروع شود. هرچند مطالعات مربوط به نوروز عمدتاً بر ابعاد تاریخی، فرهنگ مردم و ادبی استوار است، این مقاله نیز با نعمت‌الله فاضلی (۱۳۸۷، ۱۳۷) موافق است که مباحث نظری و اندیشه درباره نوروز چندان‌که باید مورد توجه قرار نگرفته است. اهمیت مطالعه نظری و فلسفی درباره نوروز در این است که حوزه‌هایی جدید و نو برای ما می‌گشاید. به تعبیر جیمز پیکاک^۱ می‌توانیم در قبال گذشته خود سه روش را برگزینیم: فراموشی، حفظ مرده زنده و در نهایت بازسازی و به‌روز کردن آن (لسیتر^۲، ۲۰۰۵، ۸۳). اهمیت دیگر مطالعه نظری که از نکته نخست مهم‌تر است، در این جمله پیکاک نهفته است که نوروز برای ما تنها حفظ یک رسم مرده که تاکنون باقی مانده است، نیست بلکه نوروز بازسازی و حیات و جان دوباره می‌یابد و با مسائل روز و به‌هنگام همگون می‌شود. در این تعبیر نوروز واقعه سنتی حفظ‌شده در گذر زمان و خاطره‌ای ازلی از یک قوم نیست. نوروز برداشتی مترقی، به‌روز، زنده و امروزی است که برای زیست و زندگی ما مفید و کارآمد است. در واقع این مقاله تلاش دارد

1. James Peacock
2. L. E. Lassiter

تا موضوعی که درحقیقت زنده است و حیات دارد را بهروز کند و قابلیت کاربرد آن را برای موضوعات جدید روشن سازد و آن را برای ماندگاری در آتیه جاودانه کند. این کاری است که آیندگان باید برای پاسداشت امور درست گذشتگان انجام دهند.

درعین حال باور به بنیان طبیعی نوروز به این معنی است که این آیین لزوماً فرهنگ‌محور نیست؛ به عبارت دیگر این‌گونه نیست که فرهنگ ایرانی از آن تعبیری خاص و بی‌پایه داشته باشد که امکان درک آن در فرهنگ دیگر ممکن یا مشکل باشد؛ بلکه بنیان طبیعی نوروز در شروع بهار مبتنی بر باور طبیعی و سازگار با طبیعت و سرشت بشری است. این تعبیر راز ماندگاری، تداوم و پیوستگی آن در قلمرو فرهنگی ایران است. اگر امروزه نوروز فقط در کشور ایران برگزار نمی‌شود، به این معنی است که ریشه طبیعی و نظری این آیین به قدری قوی است که حتی توان ماندگاری در سازه سیاسی غیرایرانی را که روزی در ارتباط با قلمرو ایران بوده، داشته‌است و دارد. اگر این امکان وجود دارد که نوروز در فضا و قاعده فرهنگی غیرایرانی تداوم یابد، پس می‌توان با طرح مبانی طبیعی نوروز زمینه ارتباط و پیوند بین‌الذهانی میان ملت‌های بیشتری را فراهم کرد. آیین نوروز به مثابه صلح و دوستی، پیام ملتی کهن است که امروزه نیز به کار می‌آید و می‌تواند راهی به سوی امید، عدالت، صلح و دوستی میان ملت‌ها باشد. در این مقاله تلاش شد تا علاوه بر بازنمایی بنیادهای مادی نوروز در میان متون رایج در فرهنگ مردم ایران نشان دهیم که این بنیان‌ها رنگ و بوی اجتماعی و برساژانه دارند. نوشتن، باززایی، تجدید حیات، آغاز رستاخیز، تولد و پایان و رهایی از زشتی و پلشتی، زمینه‌ساز نوعی برسازای اجتماعی صلح و دوستی است. به واقع این بنیان‌ها به خوبی با هم متناسب شده‌اند و می‌توانند در خدمت صلح قرار گیرند. بر مبنای این آیین کهن و ماندگار و باستانی می‌توان ادعا کرد که ایرانیان با پاسداشت نوروز درحقیقت صلح و دوستی را محترم می‌شمارند. فرهنگ و هویت ایرانی با تمام ابعاد مادی و غیر مادی خود نمایانگر جمع‌گرایی، همکاری و صلح‌طلبی است. بررسی آداب، آیین‌ها، سنت‌ها، ادبیات مکتوب و شفاهی، معماری، دست‌سازها و دست‌بافته‌های مختلف نشان می‌دهد که این میراث مادی و غیر مادی بیش از جنگ از نمادهای صلح بهره گرفته‌اند. «رهایی»، «ثبات» و «عدالت» سه بن‌مایه صلح در آیین نوروز هستند که در این نوشتار به آنها پرداخته شده است.

علاوه بر آنچه تاکنون به آن اشاره کرده‌ایم، این مقاله دستاورد مشخص‌تری به این صورت خواهد داشت:

۱. نوروز آیین شادی، زندگی و حیات است و منادی صلح است در مقابل جنگ، نابودی و محنت؛

۲. نوروز نماد همکاری و همراهی و دوستی است تا اختلاف، دوری و قهر؛ هر نوع کدورتی تا حد امکان باید با برآمدن نوروز برطرف شود. این پایان قهر و آغاز آشتی است.
۳. هماهنگی با طبیعت نشانه اعتدال و عدالت است. برگزاری آیین و مراسم نوروز تداوم بخش اعتدال در حوزه اجتماعی را به ارمغان می‌آورد.

۴. نوروز سرشت درونی یا کنش فردی نیست؛ بلکه آداب و وضعیت اجتماعی است و راز ماندگاری آن نیز در همین است که امری فراشخصی و غیرشخصی است و قابلیت تسری به وضعیت‌های دیگر را نیز دارد زیرا بنیان‌های طبیعی آن در همه جای جهان یکسان است.

۵. نوروز با احترام به طبیعت و شکل‌گیری خلقت در جهان و حیات بخشی به تمامی اجرام و اجسام و موجودات، آیین فضیلت و پارسایی و شکرگزاری است.

این پنج مؤلفه، عامل تداوم و ماندگاری نوروز و عوامل نهادینه‌شده فرهنگ صلح و دوستی در فرهنگ عامه مردم ایران را نشان می‌دهد.

منابع

- ارسطو (۱۳۴۹). سیاست (مترجم: حمید عنایت). تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۵۶)
- اشترواس، لئو (۱۳۷۵). حقوق طبیعی و تاریخ (مترجم: باقر پرهام). تهران: آگه. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۵)
- اورنگ، م. (۱۳۵۱). جشن نوروز، جشن آفرینش آدمیان، بی‌جا.
- اوزکریملی، اوموت (۱۳۸۳). نظریه‌های ناسیونالیسم (مترجم: محمدعلی قاسمی). تهران: تمدن ایرانی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۵)
- آموزگار، ژاله (۱۳۸۸). تاریخچه نوروز. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران. برومند، سعیدجواد (۱۳۷۷). نوروز جمشید. تهران: توس.
- بل، وندل (۱۳۹۱). مبانی آینده‌پژوهی: تاریخچه، اهداف و دانش (مترجم: مصطفی تقوی، و محسن محقق). تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم رفتاری دفاعی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۷)
- بلوکباشی، علی (۱۳۸۰). نوروز، جشن نوزایی آفرینش. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- بهار، مهرداد (۱۳۸۸). نوروز، زمان مقدس. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.
- تقی‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۸). نوروز. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.
- تیلور، آلفردادوارد (۱۳۹۲). ارسطو (مترجم: حسن فتحی). تهران: حکمت. (تاریخ اصل اثر ۱۹۵۵)
- خورشیدیان، اردشیر (۱۳۸۸). آنچه از نوروز بر جای مانده. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.
- خیام، عمر بن ابراهیم (۱۳۷۵). نوروزنامه (به کوشش علی حصوری). تهران: چشمه.
- دوستخواه، جلیل (۱۳۸۸). نوروز جشن نوگردانی جهان و زندگی و آیین نمادین رستاخیز. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.
- دهباشی، علی (۱۳۸۸). نوروز. تهران: شرکت نشر نقد افکار.
- رضی، هاشم (۱۳۸۳). جشن‌های آب: نوروز، سوابق تاریخی تا امروز، جشن تیرگان و آب‌پاشان، آبریزگان همراه با گزارش‌هایی درباره آداب و رسوم ملی و دینی زرتشتیان. تهران: بهجت.
- شایگان، داریوش (۱۳۷۱). بت‌های ذهنی و خاطره ازلی. تهران: امیرکبیر.
- شریعتی، علی (۱۳۸۸). نوروز، آمیختگی سنت ملی و ایمان مذهبی. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

شعبانی، رضا (۱۳۸۸). نوروز نماد نگاه مثبت ایرانیان. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

علوی‌پور، محسن (۱۳۸۷). دوستی در اندیشه سیاسی و روان‌درمانی. دو فصلنامه تخصصی پژوهش سیاست نظری، ۵، ۴۷-۷۶.

غرایاق‌زندی، داود (۱۳۹۳). رابطه بین طبیعت، انسان و امر سیاسی: بازاندیشی در مؤلفه‌های نظری جغرافیای سیاسی. در مراد کاویانی‌راد، اکولوژی سیاسی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، ایران.

غرایاق‌زندی، داود (ویراسته) (۱۳۹۳). عدالت و امنیت ملی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۸). تحولات نوروز. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

فتون، استیو (۱۳۹۴). قومیت: نژادپرستی، طبقه و فرهنگ (مترجم: داود غرایاق‌زندی، و سویل ماکویی). تهران: مخاطب.

فورلی، دیوید (ویراستار) (۱۳۹۰). تاریخ فلسفه راتلج (جلد دوم؛ مترجم: حسن مرتضوی). تهران: نشر چشمه.

قراملکی، احدفرامرز (۱۳۹۰). چالش رازی و مولوی در عشق و دوستی. پژوهشنامه عرفان، ۵، ۱۳۵-۱۱۶.

قریب، بدرالزمان (۱۳۸۷). نوروز جشن بازگشت به زندگی. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

کاپلستون، فردریک (۱۳۷۵). تاریخ فلسفه: یونان و روم (جلد اول؛ مترجم: سیدجلال‌الدین مجتویی). تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی و انتشارات سروش. (تاریخ اصل اثر ۱۹۵۶)

کاسیرر، ارنست (۱۳۷۵). فلسفه روشنگری (مترجم: یدالله موقن). تهران: نیلوفر. (تاریخ اصل اثر ۱۹۵۱)

کلسکو، جورج (۱۳۸۹). تاریخ فلسفه سیاسی دوران کلاسیک (مترجم: خشایار دیهیمی). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۵)

گرگانی، امیرفریدون (۲۵۳۵). گاهنامه روز یکم فروردین نوروز. تهران: سروش.

ماکویی، سویل؛ دوستی، شهرزاد؛ و محمدیاری، رقیه (۱۳۸۸). آیین‌های نوروزی در مناطق مختلف ایران: از استقبال تا بدرقه. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

معین، محمد (۱۳۸۷). جشن نوروز. در علی دهباشی، نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

منوچهری، عباس (۱۳۸۴). دوستی در فلسفه سیاسی. دو فصلنامه پژوهش علوم سیاسی، ۱، ۱۳۰-۱۰۹.

یوسفی، غلامحسین (۱۳۸۷). یادداشتی راجع به نوروز. در علی دهباشی. نوروز، شرکت نشر نقد افکار، تهران، ایران.

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities; Reflections on the origin and spread of nationalism*. UK: Verso.
- Brown, D. E. (1999). Human nature and history. *History and Theory*, 38(4), 138-157. doi: 10.1111/0018-2656.00108
- Cahn, S.M., & Markie, P. (eds.) (2006). *Ethics: History, theory and contemporary issues* (3rd ed.). New York & Oxford: Oxford University Press.
- Casper, M. J., & Koeig, B. A. (1996). Reconfiguring nature and culture: Intersections of medical anthropology and thechnoscience studies. *Medical Anthropology Quarterly*, 10(4), 523-536.
- Das, V. (1998). Wittgenstein and anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 27, 171-195. doi: 10.1146/annurev.anthro.27.1.171
- Gellner, E. (1963). Nature and society in social anthropology. *Philosophy of Science*, 30(3), 236-251. doi: 10.1086/287938
- Kahn, J. S. (2001). Anthropology and modernity. *Current Anthropology*, 42(5), 651-680. doi: 10.2307/3596568
- Lassiter, L. E. (2005). Collaborative ethnography and public anthropology. *Current Anthropology*, 46(1), 83-106. doi: 10.1086/425658
- Lustig, B. A., Brody, B. A., McKenny, Gerald P. (Eds.) (2008). *Alerting nature (Vol 1: Concepts of "Nature" and "the Natural" in Biotechnology Debates)*. UK: Springer.
- Morell, V. (1993). Anthropology: Nature-culture battleground. *Science*, 261, 1798-1801. doi: 10.1126/science.8378782
- Nader, L. (2001). Anthropology: distinguished lecture – 2000. *American Anthropology*, 103(3), 609-620.
- Richmond O.P. (2016). Peace in international relations yheory. In: Richmond O.P., Pogodda S., Ramović J. (Eds). *The Palgrave Handbook of Disciplinary and Regional Approaches to Peace*. Palgrave Macmillan, London. doi: 10.1007/978-1-137-40761-0_5
- Rousseau, J.J. (1987). *Discourse on the sciences and the arts*. In P. Gay (ed.), *Basic Political Writings of J.J. Rousseau*, US: Hockett Publishing Company.
- Spiro, M. (1999). Anthropology and human nature. *Ethos*, 27, 1, 7-14. doi: 10.1525/eth.1999.27.1.7
- Staum, M. (2004). Nature and nurture in French ethnography and anthropology 1859-1914. *Journal of the History of Ideas*, 65(3), 475-495.
- Wade, P. (1993). Race, nature and culture. *Man, New Series*, 28(1), 17-34.
- Watson, P. J. (1995). Archeology, anthropology and the culture concept. *American Anthropology*, 4, 683-694.

